

Heribert Prantl

Ar laikraščiai gyvybiškai svarbūs sistemai?

Žurnalistika tarp ryto ir apyaušrio

Taip, laikraščiai yra gyvybiškai svarbūs sistemai, ir aš tai galiu įrodyti. Jie svarbesni už Vokietijos bankų holdingą *Hypo Real Estate*, už *Vokiečių* ir *Drezdeno bankus*. Nepalyginamai svarbesni už automobilių gamybos koncerną *Opel*, už prekybos ir turizmo koncerną *Arcandor AG*. Sistemai svarbus laikraštis *Süddeutsche Zeitung*, svarbus ir *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, ir žurnalas *Der Spiegel*, ir savaitraštis *Die Zeit*, ir dienraštis *Die Welt*, *Frankfurter Rundschau* ir *taz*.² Daugelis kitų periodinių leidinių irgi svarbūs. Sistema, kuriai jie svarbūs, vadinama ne rinkos ekonomika, ne finansų sistema ir ne kapitalizmu, o demokratija. Demokratija — tai savo ateitį kuriančios visuomenės gyvavimo forma. O visų pavidalų žiniasklaida — spausdintinė, transliuojamoji, skaitmeninė — yra viena iš svarbiausių kuriamųjų jėgų. Kokia reikšminga sistemai spauda, įrodyta jau prieš 177 metus: tas įrodymas atsirado 1832 m. ir tebėra nepaneigtas iki šiol. Jis — vokiečių demokratijos bendrosios istorijos vaisius.

Vokiečių demokratijos istorija prasidėjo 1832 m. Hambacho pilyje, prie kurios įvyko pirmoji didelė demonstracija. Pagrindinis jos organizatorius buvo mūsų žurnalistų, protėvis Philippas Jakobas Siebenpfeifferis, gimęs revoliuciniais 1789–aisiais. Kai vyriausybė užantspaudavo jo spausdinimo presą, jis padavė ją į teismą argumentuodamas, kad užantspauduoti spausdinimo presą yra lygiai taip pat antikonstituciška kaip ir užantspauduoti duonos kepimo krosnį. Nuostabi mintis, nes joje glūdi suvokimas, kad spaudos laisvė yra demokratijos kasdieninė duona. Tokia toji 1832 m. Hambacho pilies pamoka: spaudos laisvė yra demokratijos duona kasdieninė.³

Tada, pirmosiomis vokiečių demokratijos dienomis, Hambachas tapo dirva, kurioje buvo pasodinti pirmieji laisvės medžiai. Dabar tie medžiai jau gerai įsišakniję, išaugę, juos puoselėja Federacinis konstitucinis teismas Karlsruhėje. Karlsruhė — tai kažkas panašaus į mūsų laikų Hambachą. Gyvybišką spaudos svarbą sistemai Karlsruhėje yra patvirtinusi reikšmingais sprendimais. 1965 m. sprendime dėl žurnalo *Der Spiegel* ir 2007 m. sprendime dėl žurnalo *Cicero* sakoma: "Laisva, valdžios nereguliuojama, jokiai cenzūrai nepaklūstanti žiniasklaida yra laisvos valstybės elementas." Ir dar: žiniasklaida yra "nuolatinis ryšys ir kontrolės organas tarp tautos ir jos atstovų, išrinktų į parlamentą ir vyriausybę". Ši formuluotė ne tokia graži, kaip ta, kuri nuskambėjo Hambache, bet ji reiškia tą patį: spaudos laisvė — tai kasdieninė demokratijos duona.

Newspaper readers following the Nuremberg Trials, October 1945. © Bundesarchiv

Kasdieninę duoną mums, žinoma, kepa visuomeninis radijas ir visuomeninė televizija — ir vieną, ir kitą įstatymas vadina žiniasklaida, o už kasdieninę duoną jiems gerai atlyginama. Visuomeninio transliuotojo svarbą sistemai rodo ir jam mokamas mokestis.

Tai, ką *ARD*, *ZDF*, *Deutschlandfunk*⁴ ir kiti transliuotojai yra gavę mokesčių visuomeniniam transliuotojui forma, palyginti su 2008/2009 m. milijardinio konjunktyūros paketu ekonomikai remti arba su ligšiolinėmis valstybės dotacijomis bankų holdingui *Hypo Real Estate*, tėra tik menkas kreditas. Bet už šiuos pinigus visuomeninis transliuotojas kepa ne tik kasdieninę duoną, o ir visokius saldumynus, ragelius su varške ir sluoksnuotos tešlos pyragus su šviežiu sūriu.

Valstybės finansuojami laikraščiai?

Tikriausiai pamanėte, kad šiais samprotavimais apie spausdinto žodžio gyvybišką svarbą sistemai agituojau už valstybinę spaudos finansavimą ir rėmimą. Tikrai ne. Nenoriu jokios solidarumo duoklės spaudai, jokios pilietybės, jokio pagalbos paketo ir jokios išmaldos. Laikraščiams to tik ir trūko, kad jie patirtų tą patį, ką *ZDF*, t.y. kad politinės partijos manytų galinčios parinkti vyriausiąjį redaktorių ne tik *ZDF*, bet dar ir kokiam nors *taz'ui*. Pilietybės, valstybinės pagalbos ir išmaldos laikraščiams neprašau pirmiausia todėl, kad laikraščių bėdas, dėl kurių nuolat verkšlenama, lemia visai ne jos stoka. Čia išvelgiu veikiau keistą žurnalistinį dekadentizmą, kurį sudaro melancholijos, lengvabūdiškumo, veltišmerco ir tariamos negalios mišinys, atsiradęs dėl to, kad mažėja reklaminių skelbimų ir populiarėja internetas, o pasaulis apskritai netobulus, todėl susidarė tokia padėtis ir jau nieko čia nepadarysi. Tos tariamos bėdos, ta tariama egzistencijos krizė, net neva artėjantis laikraščių saulėlydis ar netgi pačios profesionalios žurnalistikos pabaiga — visa tai yra ne kas kita, o viena iš isterijų, kurias žurnalistai mėgsta kelti labiau nei kas nors kitas. Toji *kakariekū* žurnalistika, tas jausmingas gaidžio giedojimas, jau kurį laiką apėmęs mūsų politinę publicistiką, šaukte šaukiasi, kad ateitų jos pabaiga. Jos *fin de siècle*. Kaip yra blogai, rašoma toli, kol visi tuo patiki, — net tokie išmintingi žmonės kaip Jūrgenas Habermasas ir Dieteris Grimmas.

Filosofas Jūrgenas Habermasas ir Dieteris Grimmas, kuris, būdamas Federacinio konstitucinio teismo narys, kuravo spaudos laisvės užtikrinimą, — abu pasisako už valstybinį laikraščių finansavimą. Jie tikėjo ir tebetiki, kad laikraščiams iškilęs egzistencinis pavojus, ir jų atsakymas į tą pavojų yra meilės prisipažinimas, teikiantis bene paskutinę viltį. Mes, žurnalistai, tokius siūlymus dažnai gana išdidžiai atmetame, nes atmesti yra lengviau, nei guostis dėl savųjų leidėjų vadybos bukumo ar smerkti savuosius leidėjus dėl pernelyg optimistiškų pelno lūkesčių. Perdėti laikraščių savininkų pelno lūkesčiai yra ne egzistencinė bėda, o trumparegiškumo ir kvailumo požymis.

Juk nėra taip, kad visų Vokietijos laikraščių metinis balansas būtų deficitinis, kad metų metais jie būtų spausdinami nuostolingai. Žinoma, jie nebegauna tokių pelnų kaip anksčiau. Taip pasitaiko ir geriausiam verslui, taip pat ir tokiam, dėl kurio nėra išleistas specialus įstatymas. Tačiau leidėjams tariamai bloga padėtis yra geras skydas perdėti savigynai. Daugelis vadinamųjų restruktūrizavimų ir bankroto bangų Vokietijos žiniasklaidos rinkoje tėra tik savignyos ekscesai, kurie — ir tai iš tikrųjų tragiška — kelia pavojų spaudos verslo klestėjimui ateityje.

Vokietijos laikraščiųiems nereikia valstybės pinigų. Bet jiems reikia žurnalistų ir leidėjų, kurie išmanytų savo darbą. Jiems reikia žurnalistų — smalsių, nebijančių kelti nepatogių klausimų, savarankiška mąstančių, savikritiškų ir sąžiningų. Vokietijos laikraščiųiems reikia leidėjų, kurie vertina tokią žurnalistiką, kitaip sakant, kurie iš savo laikraščių nori gauti ne tik kuo daugiau pinigų, bet kurie didžiuojasi tuo, kad yra leidėjai, ir šitas didžiavimasis jiems reiškia daugiau nei vienas ar du procentai papildomo pelno.

Laikraščių depresija Jungtinėse Valstijose

Vokiečių publicistika mielai leidosi užkrečiama ir susirgo Jungtinių Valstijų laikraščių depresijos liga. Vaizduojama, tarsi tai — Dievo valia: *state of play* JAV esą atspindi ir Vokietijos "reikalų padėtį". Šiurpsta matydami, kaip gauna galą Amerikos laikraščiai, bet nepastebi, kad vis dar — sunku tuo patikėti! — 50 proc. Amerikos suaugusių žmonių kasdien atsiverčia laikraščių! Aiškūs daktas, Jungtinės Valstijos išgyvena nuosmukį. Tačiau jau gerokai anksčiau, negu atėjo 2008 m. rudenio, kai įsisiautėjo bankų ir finansų krizė, devyniolika iš penkiasdešimties JAV laikraščių pradėjo nebesudurti galo su galu. Jei dabar JAV yra kokia nors ūkio šaka, kuriai sektųsi prasčiau negu bankams, tai — dienraščiai. Stephanas Russas–Mohlis, žurnalistikos profesorius iš Lugano, nurodo, kas bendra tarp laikraščių verslo ir Volstrito finansų žonglierių: "Neper seniausiai buvo tik viena vienintelė verslo sritis, į kurią investavus buvo galima uždirbti dar daugiau [negu uždirba bankai ir laikraščiai — H.P.] — tai kazino."

Bankai, laikraščiai, kazino... Pinigų godulys — štai kas sukėlė laikraščių depresiją JAV. Laikraščių leidyba Jungtinėse Valstijose tapo auka Volstrito teorijos, pagal kurią maksimalūs pelnai gaunami mažinant gamybos išlaidas.

JAV laikraščiai nuėjo į biržą, kuri juos nustekeno. Juos pradėjo vertinti ne skaitytojai, o akcininkai, kurie ėmė be perstojo reikalauti, kad laikraščiai didintų akcijų vertę. Todėl ryžtingai imtasi "sanavimo" — ardomas korespondentų tinklas, uždarinėjami biurai, redakcijos kastruojamos, leidybos išlaidos mažinamos turinio sąskaita. Vis daugėja laikraščių, kurių pagrindinę akcijų dalį valdo investiciniai fondai. Kad fondų vadybininkams nerūpi laikraščių leidyba, aišku kaip dieną. Šis faktas buvo ir yra svarbiausia Jungtinių Valstijų laikraščių skurdo priežastis.

Antroji depresijos priežastis, o ji, ko gero, irgi susijusi su pirmąja, yra tai, kad Busho laikais JAV laikraščiai beveik visiškai nebeatlikdavo savo priedermės. Vašingtone, kaip konstatuoja Pulitzerio premijos laureatas Russellas Bakeris, "iš girtasis sostinės korespondentų korpusas leidosi maitinamas melu ir buvo paverstas pagalbinu neokonservatyvių sąmokslininkų klikos padaliniu". Todėl internete atsiradę tinklaraščiai buvo ne kas kita kaip demokratijos gelbėjimo ratas. Juose pasipylė prieš Bushą ir Irako karą nukreiptų komentarų ir kritinės analizės srautas, t.y. tai, ko laikraščiuose nėra su žiburiu nerasdavai. Gera spauda neturėtų nei verkšlenti dėl tinklaraščių, nei griežti ant jų danties.

Priešingai, turėtum jaustis dėkinga, kad jie užkamšo o jos darbo spragas ir parodo klaidas.

Iš Jungtinių Valstijų laikraščiu depresijos galėtume nemažai pasimokyti: pirmiausia, ką turėtume daryti, kad jos išvengtume. Ir čia ne pro šalį šitą patarti: svarbiausias dalykas, ko gero, būtų liautis liejus gaudžias ašaras ir aistringai kibti į darbą. Aistringa žurnalistika tikrai nelaikytų grynu pinigų Vokietijos geležinkelių akcinės bendrovės *Deutsche Bahn* manipuliacijų spauda, kaip dabar yra. Iš kart pakeltų didžiausią triukšmą. Bet gal gėdijasi: pirma, todėl, kad toms machinacijoms pasidavė, antra, kad į dienos šviesą jas iš vilko ne spauda, o privati organizacija *Lobby – Control*.

Tinklaraščiai reiškia "daugiau demokratijos"

Taiigi: tinklaraščiai, internetas. Nežinau, kodėl, būdamas laikraščio tinkle, turėčiau baimintis skaitmeninio laikraščio *Huffington Post*, kuris daro tą patį, ką daro bet kuris geras vokiškas laikraštis, — dirba rimtą žurnalistinį darbą. Reikėtų liautis kurpus prieš prieš as, kurių nėra: čia — laikraštis ir klasikinė žurnalistika, o ten — tinklaraštis su tariamai "neklasikine" žurnalistika. Reikėtų liautis į tinklaraščius žiūrėti su verslininkišku pavydu. Beje, tinklaraščiai kur kas mažiau pelningi negu laikraščiai. Pagaliau metas liautis ir aušinus burną, neva "klasikinė" žurnalistika žūsta Bermudų trikampyje. Gera klasikinė žurnalistika gali būti ir skaitmeninė. Pagrindinės linijos kerta šias sritis skersai ir išilgai: geros ir blogos žurnalistikos esama visose žiniasklaidos rūšyse. Viskas paprasta!

Gera žurnalistikai atsiveria geri, didingi laikai: dar niekada žurnalistai neturėjo platesnės publikos negu ta, kuri atsirado po skaitmeninės revoliucijos. Niekada jų straipsniai nebuvo prieinami pasauliniu mastu. Galiausiai niekada nebuvo jaučiamas toks didžiulis orientuojamosios, aiškinamosios, sisteminamosios ir paprasčiausiai patikimos žurnalistikos poreikis, koks jaučiamas dabar. Juk žinotino žinojimo ribos tinkle plečiasi (filosofas Martinus Baueris tai vadina *horizontaliuoju* žinojimo ribų plėtimu) žinojimo *gilėjimu* (anot Bauerio, *vertikalizacijos*) sąskaita. Žodžiu, duomenų daugėja, bet jie nėra apdorojami. Ir čia žurnalistikai iškyla naujas uždavinys: nuo duomenų šūkšlų galima gintis tik refleksija ir pamatiniu išprusimu. Todėl spaudos žurnalistika į medių revoliuciją turi reaguoti išrasdama naujus "formatus", kuriuose jai teks pelenės vaidmuo — reikės atskirti grūdus nuo pelų. Interneto duomenis irgi būtina rūšiuoti ir vertinti.

Mėgėjiškoji žurnalistika, suvesėjusi tinklaraščiuose, nėra dingstis niurzgėti. Ji suteikia galimybę profesionaliai bendradarbiauti. Tai — demokratijos laimėjimas. Tinklaraščio tinkle man primena 1848/1849 m. buržuazinius revoliucionierius, o šiuolaikinė komunikacijos revoliucija — prieššimtas penkiasdešimt metų įvykusią revoliuciją, nes 1848/1849 m. revoliucija buvo ir komunikacijos revoliucija. Vokiškų dienraščių skaičius tada beveik padvigubėjo — nuo 940 dienraščių 1847 m. iki 1700 po dvejų metų. Paryžiuje visų laikraščiu tiražas nuo 50 tūkstančių iki revoliucijos 1849 m. gegužės mėnesį išaugo iki 400 tūkstančių; iš viso Paryžiuje buvo šimtas septyniasdešimt vienas laikraštis. Tada susikūrė daugybė politinių draugijų, kurių vienas iš veiklos barų buvo skaityti laikraščius ir drauge aptarinėti naujienas. Dėl tokio spaudos šuolio ir dėl naujos susisiektimo priemonės — geležinkelių — atsirado ir nauja, didesnė patirties erdvė. Kaip tik todėl intelektualų galvose brandinta bendros vokiečių tėvynės idėja virto apčiuopiama tikrove. Žodžiu, revoliuciniai 1848 m. davė pradžią politinės saviraškos procesui, įtraukusiam šimtus tūkstančių žmonių ir suteikusiam jiems dalyvavimo politikoje

galimybę. Po š imto penkiasdeš imties metų skaitmeninė revoliucija š ią galimybę atvė rė vė l, be to, neregė tu iki š iol mastu.

Kitaip tariant, tinklaraš čiai reiš kia "daugiau demokratijos", nepaisant visos jų nenuspė jamybės. Tinklaraš čiuose slypi naujos pilietinės revoliucijos užuomazgos. Ar profesionaliajai žurnalistikai dėl to derė tų raukytis, kaip prieš pusantro š imto metų tą darė puikiai tarpstantys kunigaikš tukai ir monarchai?

Mažiau malti liežuviumi, daugiau dirbti

Gal reikė tų mums, vokiečiams, mažiau taukš ti apie spaudos laisvę, o paprasčiausiai ją labiau puoselė ti? Patarlė sako: per daug smilkalų š ventą iš suodina. Kas pasakytą apie š ventą, gali tikti ir vienai iš pagrindinių žmogaus teisių. Ritualizuotų pagyrų smilkalai daro ją sunkiai beatpažįstamą, ji netenka veido. Įstatymų leidė jams spaudos laisvė yra tas pats, kas š uniui penkta koja. Tai tarsi vienas iš blizgučių, kurie pakabinami ypatingomis progomis, sakysim, per Konstitucijos jubiliejų, panaš iai kaip vokiečių š eima gruodžio 24–ąją papuoš ia kalė dinę eglutę.

Įstatymų leidybos kasdienybė je spaudos laisvė nevaidina jokio vaidmens: užtenka dirstelė ti į BKA⁶ įstatymą, į elektroninių duomenų kaupimo įstatymą, į telekomunikacijų priežiūros įstatymus. Klausomasi žurnalistų telefoninių pokalbių, fiksuojami telefonų numeriai, kai jie kam nors skambina, galima narš yti po žurnalistų kompiuterius — tarsi nebūtų privatumo apsaugos, o redakcijos negalė tų turė ti paslapčių. Ko verta baudžiamojo proceso kodekse įtvirtinta teisė atsakyti duoti parodymus, kas žurnalistui iš to, kad jis turi teisę neatskleisti savo informacijos š altinio, jei valstybė gali bet kada viską sužinoti narš ydama po jo kompiuterį ir klausydamasi telefoninių pokalbių?

Spaudos laisvei tenka — deja, tai vyksta jau senokai — š okti į kelkraš tį, kai iš vysta valstybę, atsukbančią su įjungtais mė lynais š vyturė liais, t.y. savaisiais saugumo interesais. Įstatymų leidė jai įprato nevertinti spaudos laisvės. Klausčiau, ar tik žurnalistika irgi nebus pripratusi save pačią menkai tevertinti. Gal didesnį pavojų spaudos laisvei kelia ne įstatymų leidė jai, o pati spauda? Manau, kad taip ir yra: didžiausia grė smė žurnalistikai š ioje š alyje kyla iš žurnalistikos, kuri niekina pati save, iš medijų verslininkų, kurie žurnalistiką aukoja ant reklaminių skelbimų ir reklamos rinkos altoriaus.

Matyt, kalta mano kaip rė gensburgiečio praeitis, bet dabar į galvą ateina vieno iš jau baigusių dienas Rė gensburgo aristokratų *Thurn und Taxis* giminės didiko posakis. Esą turtų jis turįs tiek daug, kad neįmanoma jų nei pragerti, nei pravalgyti, nei iš leisti paleistuvystė ms — juos galima tik prakvailioti. Kai galvoju apie dvasinius ir ekonominius turtus, glūdinčius didžiuosiuose vokiečių laikraš čiuose, apima jausmas, kad mes irgi elgiamės taip, kaip tas aristokratas...

Ateities žurnalistika

Kaip žurnalistika atrodo po kurio laiko? Jei norime kalbė ti apie ateitį, turime pažinti praeitį. Jau minė jau senąjį mūsų pirmtaką Philippą Jakobą Siebenpfeifferį, stovintį didžiū žurnalistų eilės priekyje. Veimaro Respublikoje zybenpfeifieriai buvo Kurtas Tucholsky's ir Carlas von Ossietzky's, Vokietijos Federacinė je Respublikoje — Henri's Nannenas, Rudolfas Augsteinas ir Axelis Springeris... Nors jie labai skirtingi ir saviti, bet visi jie žinojo, kad žurnalistika turi savo paskirtį, o jos vertė neiš matuojama pinigais.

Su malonumu miniu šią didžiųjų žurnalistų vardus, nes jie ženklina ne vien žurnalistikos praeitį, bet ir ateitį. Svarbu, kad jaunieji kolegos, studijuodami žurnalistiką, ne vien bandytų perprasti, kaip veikia "kryžminis tyrimas", ne vien mokytųsi patraukliai, sparčiai ir produktyviai rašyti, bet ir sužinotų, kad esama didžiųjų žurnalistikos pavyzdžių, suvoktų, kodėl jie tokie buvo ir kaip tokie tapo. Kodėl to klausiu? Todėl, kad jie buvo ne tik puikūs savo amato mokovai, iš mintingi leidėjai, bet ir turėjo aiškia poziciją.

Žodis *pozicija* jau išėjęs iš mados. Turėti poziciją reiškia jaustis už ką nors atsakingam, nepasiduoti trumpalaikėms madoms, nesitikėti nepagrįstų dividendų, nesuvedinėti sąskaitų. Esu įsitikinęs: jei yra teisinga laikraščio, medijų verslo įmonės žurnalistinė pozicija, tai perspektyvoje bus teigiamas ir ekonominis balansas. Derama žurnalistinė pozicija mūsų laikais apima ir svarstymus, kaip galima "kūrybiškai" taupyti. Kitaip sakant, turime išsiaiškinti, ko reikia spaudai, kuri nori politiškai ginti savo laisvę nuo kėslių *ekonomizuoti* žinių ir medijų rinkas.

Kartoju: gal apie spaudos laisvę reikėtų mažiau kalbėti, o daugiau ją praktikuoti — tai galioja ir leidykloms, ir redakcijoms. Aiškiai įvardiju abi — leidyklas ir redakcijas. Savo darbu jos turi įstatymų leidėjams parodyti, kas yra spaudos laisvė ir kuo ji vertinga, o ne rašinėti pigias rezoliucijas. Nepalyginamai blogiau negu atakos prieš žurnalą *Cicero*, negu elektroninių duomenų kaupimas ir kompiuterių kratos yra dvasiniai tramdomieji marškiniai, kuriuos žurnalistika užsivelka pati. Baisiausia yra redakcijų kastracija, kurios griebiasi leidėjai. Spaudos laisvė — tai nėra laisvė prievartauti redakcijas. Spaudos laisvė nereikškia laisvės pakeisti jas laikiniais biurais, tarsi kurią laiką veikiančiomis telefono linijomis. Spaudos laisvė — tai ne skėrių laisvė, o sąmoningų žurnalistų ir leidėjų laisvė. Skėriai nusiaubia viską, taip pat ir spaudos laisvę. Kai kada skėriai apsimeta nekaltais vabalėliais. Žurnalistinio darbo negalima paprasčiausiai sandėliuoti spaudos biuruose, lobistų finansuojamose reklamų agentūrose ir rašymo kontorose. Tačiau kaip tik tai dabar ir vyksta: po 1945 m. dar niekada nebuvo kilusi tokia ūmi grėsmė, kad vokiečių žurnalistika sulaukė sūrų ir sukvailė, nes investicinio kapitalo spaudimas vis didėja, profesionalius, ne interesų grupių apmokamus žurnalistus vis dažniau keičia pagalbiniai produkcijos daugialypėi terpei tiekėjai — tai miklūs kaip žebenėkšty visadarbviai, kurie apie viską yra šį tą girdėję, bet apie nieką kaip reikiant nenučiuokia. Profesija, kuri dabar vadinama žurnalistika, tampa daugiafunkcine laikraščio ir internetinių puslapių pildytoja. Aišku, tokios puslapių pildymo technikos negalima laikyti demokratinės kultūros, kuriai saugoti skirtas spaudos laisvės įstatymas, laimė jimu.

Spaudai laisvė garantuota. O spauda — tai žurnalistai, leidėjai, medijų įmonės. Spaudos laisvė gali netekti prasmės, jei ji bus suprantama kaip laisvė be atsakomybės ir jei medijų įmonės laikys save tik pelno siekiančiu verslu, tokiu, kaip bet kuris kitas verslas. Vadybininkai, manantys, kad skleisti spausdintą žodį yra tas pats kaip gaminti plastikinę foliją, labai klysta. Plastikinės folijos gamintojams nėra išleistas atskiras įstatymas. Esama ir motyvo, kodėl išleistas spaudos laisvės įstatymas, — spaudos laisvė yra demokratijos garantas. Jei šis įstatymo niekas nebepaisys, jis neteks pagrindo. Tada laikraščiai iš tikrųjų nebeturės ateities. Atsiranda vis daugiau pranašų, kurie jau kurpia laikraščiams nekrologus, pavyzdžiui: "Gimė 1603 m. Strasbūre/Elzasas — mirė 2020 m. Amžinai saugosime šį visų laikraščio atminimą." Šie laidotuvių oratoriai kalba ne apie redakcijų jungimus, ne apie redaktorių atleidimą ir užsakomąsias paslaugas — jie kalba apie internetą. Nuo tada, kai amerikiečių publicistas Philipas Meyeris išleido knygą *The Vanishing Newspaper*, t.y. iš pranašavo laikraščio saulėlydį, diskusijos

apie internetą per medijų konferencijas skamba taip, tarsi būtų rengiamasi laikraščiu pakasynoms.

Tokios nuotaikos, manyčiau, pernelyg ankstyvos: pirma, net pats profesorius Philipas Meyeris dienraščių mirties datą nukėlė į 2043–uosius, antra, su Meyerio pranašavimais gali nutikti panašiai kaip su jo kolegos Francis'o Fukuyamos futurologija, kai 1992 m., žlugus Rytų imperijai ir valstybiniam komunizmui, jis paskelbė "istorijos pabaigą". Istorija, kaip matome, laikosi kitokios nuomonės...

Tačiau niekur nedingo ir mano jau minėtas užmojis atkakliai trumpinti laikraščiu egzistencijos dienas ir artinti profesoriaus Meyerio iš pranašavimų laidotuves. Vokietijoje Davidas Montgomery's ne per seniausiai labai stengėsi iš *Berliner Zeitung* išguiti žurnalistiką ir paversti laikraščiu plotu, kuriame vis mažiau vietos lieka tam, kas kainuoja pinigų, t.y. geriems straipsniams, ir vis daugiau vietos atsiranda tam, kas atneša pinigų, t.y. reklamai. Šis pavyzdys, kaip sakiau, žinomas iš JAV: žurnalistai atleidžiami, korespondentų tinklo atsiskaidoma, redakcijos naikinamos, savus tekstus keičia agentūrų tekstai arba jų pigiai nusiperkama. Tada vyriausioji redakcija pavirsta verslo reikalų tvarkytoja. Kūrybiškumą keičia nuobodulys. Taupoma tol, kol pasitraukia skaitytojai. Atsitinka kaip toje Grimmų pasakoje apie žmogeliuką Runcuncuką, kuris taip troško pinigų ir taip nieko neišmanė, kad ėmė iš aukso verpti šiaudų gijas. Kiek girdėčiau, laikraščio *Berliner Zeitung* reikalai pakrypo į gerąją pusę. Tačiau baiminuosi: nors Montgomery'o nebėra, bet jo pavyzdys užkrečiamas.

Nuo duomenų šiuokščių gelbsti tik refleksija ir socialinės terpės kūrimas

Šviesi laikraščiu ateitis atrodo taip: dienraščiai privalo keistis ir jie keisis nepalyginamai labiau, negu kadaise privertė juos tai daryti radijo ir televizijos konkurencija. Laikraščiu turinys turės būti kitoks, negu iki šiol buvome įpratę, bet laikraščiu vis tiek liks laikraščiu. O spausdinami straipsniai privalės būti žiniomis, kaip nuo seno žmonės juos vadino, — tai turės būti tekstai, į kuriuos atsizvelgiama įvairiais gyvenimo atvejais. Turės atsirasti ir tekstų, ir formatų, kurie rūšiuos, tvarkys ir vertins interneto šiuokšles. Dykai to negausi, tai kainuoja. Turiu vilčių, kad daugelis skaitytojų nepagailės laikraščiams išleisti šiek tiek daugiau ir kad atsiras interneto naudotojų, kurie dėl tos priežasties grįš prie laikraščiu.

Kaip minėjau, nuo duomenų šiuokščių gelbsti tik refleksija ir socialinės terpės kūrimas. Tą laikraščiu ir turėtų siūlyti. Bet su vis labiau kvailėjančia žurnalistika nieko gero nepadarysi. Pigi (kalbu apie lygį, o ne sąnaudas) žurnalistika tinkama tik perversti, bet ne skaityti. Jei laikraščiu orientuojasi į skelbimus, jis jau ne laikraščiu, o skelbimų biuletenis, kuris ilgainiui net skelbimų pakankamai nebegauna.

Kadangi žurnalistika iš principo nėra pigus dalykas, negali ilgai būti taip, kad laikraščiu svarbiausius savo tekstus veltų šiaurės internete. Iš tikrųjų tai panašiu į išsipardavinėjimą. Todėl visai netrukus kursas pasikeis — bus prieita prie labai paprastos, primityviai veikiančios mikromokėjimų už straipsnius sistemos. Aperiškas bus duodamas veltui, o pagrindinis patiekalas kainuos kelis centus. *Click and buy* — dėl to niekas galo negaus, bet laikraščius tai sustiprins.

Tikrai nesipriešinu, jei mecenavimas, kuris Vokietijoje — džiugu konstatuoti — klestėte klesti, imtų remti vieną ar kitą laikraščiu: laikraščiu

leidyba šiek tiek mecenavimo galėtų pakęsti. Patrauklus pavyzdys — laikraščio *Frankfurter Allgemeine Zeitung* fondo modelis: "UAB Bendrojo naudojimo leidybos draugija" jau ne vieną dešimtmetį gina šio laikraščio finansinę ir redakcinę nepriklausomybę. Vokietijoje yra nemažai išmintingų ir savo atsakomybę suvokiančių milijardierių.

Internetas, internetas! Nemažai laikraštinių kalbų apie jį kaip apie kokį huną antplūdį. Prieš pusantro tūkstančio metų hunai išniro tarsi iš niekur, sudaužė viską išipulius ir po šimto metų vėl dingo. Internetas nieko išipulius nedaužo. Reikia tik pasimokyti iš jo, kaip ir iš kiekvienos medijų revoliucijos, — juk nėra viena nauja medija neišstūmė senosios. Atsiranda sambūvis. Internetas neatstoja gerų redaktorių, dėl jo nedingsta gerų žurnalistų poreikis, atvirkščiai — internetas rodo, kad dabar jie yra dar svarbesni nei kada nors anksčiau.

Galioja, o ateityje dar labiau galios, šūkis: "Autoritetas eina iš autoriaus, o kokybė — iš kančios!"¹ Šis kokybę aukštinantis šūkis kabo Hamburgo žurnalistų mokykloje. Juo nenorima pasakyti, kad laikraščiai ir interneto skaitytojus reikia kankinti kvailoka, paviršutiniška žurnalistika. Kokybė ateina iš kančios — šis teiginys reikalauja iš žurnalistų, nesvarbu, kokiose medijose jie dirba, kad kankintųsi ir sukurtų ką tik įstengia geriausia, o iš leidėjų reikalauja, kad sudarytų sąlygas žurnalistams to siekti. Tada žurnalistikos lauks šiesi ateitis.

Tad grįžkime prie apyaušrio. Apyaušris reiškia nakties virsmo diena pradžia. Jei žurnalistiką galėtume sutapatinti su šiuo virsmu, būtume nepaprastai laimingi. Kai naktis baigsis, rasis galimybė dienos aktyvumui šį tą prasminga.

¹ Šis straipsnis remiasi autoriaus pranešimu, skaitytu tiriamosios žurnalistikos susivienijimo "Netzwerk recherche e. V." metinėje konferencijoje 2009–06–06 Hamburge. Pirmą kartą jis paskelbtas žurnale *Blätter für deutsche und internationale Politik* 8/2009.

² Santrumpa, reiškianti "tageszeitung", taip ir rašoma: "die taz". *Vert. past.*

³ Hambacho pilis — šiuo metu restauruojami rūmai ant 325 m kalno Reinlando–Pfalco žemėje netoli Noištato, prie vadinamojo Vokiečių vyno kelio. 1832 m. gegužės 27 d. Noištate prasidėjo keturias dienas trukusi protesto prieš Bavarijos karalystės antidemokratinės priemonės akcija. Kadangi Bavarijos valdžia šventę Noištate uždraudė, apie 30 tūkstančių demonstrantų patraukė prie Hambacho pilies griuvėsių, už keturių kilometrų nuo Noištato, reikalaudami susirinkimų, spaudos, nuomonių laisvės, tautos suverenumo ir religinės tolerancijos. Nuo tada Hambacho pilis vadinama vokiečių demokratijos lopšiu. *Vert. past.*

⁴ ARD: *Arbeitsgemeinschaft der öffentlich-rechtlichen Rundfunkanstalten der Bundesrepublik Deutschland* — Vokietijos Federacinės Respublikos Visuomeninių radijo ir televizijos kompanijų darbo bendrija — veikia nuo 1950 m. kaip devynių savarankiškų, nepriklausomų regioninių transliuotojų susivienijimas; dešimtas narys — radijo stotis *Deutsche Welle* ("Vokiečių banga"), transliuojanti laidas užsieniui. ZDF: *Zweites Deutsches Fernsehen* — Antrasis vokiečių televizijos kanalas — netransliuoja regioninių programų; yra vienas iš didžiausių Europoje transliuotojų. Deutschlandfunk — Vokietijos radijas — iki 1993 m. buvo savarankiškas transliuotojas, nuo 1994 m. yra viena iš dviejų *Deutschlandradio* transliuojamų programų. *Vert. past.*

⁵ Šimtmečio pabaiga (*pranc.*) — taip Paryžiuje buvo vadinama XIX a. pabaiga, kai reiškęsi kultūrinio gyvenimo, ypač literatūros ir meno, papročių nuosmukio nuotaikos. Sąvoka kildinama iš to paties pavadinimo F. de Jouvenot ir H. Micard'o komedijos (1888). *Vert. past.*

⁶ BKA–Gesetz yra santrumpa įstatymo, kurio visas pavadinimas toks: — Įstatymas dėl federacinės kriminalinės policijos žinybos ir federacijos ir žemių bendradarbiavimo vykdančiai kriminalinei policijai priskirtas funkcijas. *Vert. past.*

⁷ Vokiškame šūkyje esama žodžių žaismo: "Autorität kommt von Autor, und Qualität kommt von Qual!" *Vert. past.*

Published 2010-02-15

Original in German

Translation by Alfonsas Tekorius

Contribution by Kultūros barai

First published in *Kultūros barai* 1/2010 / *Blätter für deutsche und internationale Politik* 8/2009 (German version)

(c) Heribert Prantl / Kultūros barai

(c) Eurozine